

тендує на те, щоб замінити звичну для європейця схему світової історії (Стародавній світ, Середньовіччя, Новий час) іншою схемою історичного процесу, яка заперечує існування світової культури (а отже, і світової історії) як єдиного закономірного і поступально-еволюційного процесу.

У «Сутінках Європи» замість цієї традиційної концепції О. Шпенглер викладає свій погляд на світову культуру як сукупність окремих (індивідуальних) унікальних та неповторних і до того ж відокремлених одна від одної, ізольованих та замкнутих у собі культур, кожна з яких наділена власною «душею». О. Шпенглер розглядає їх «як окремі мінливі вияви і вирази єдиного життя, що знаходиться в центрі всього». Тому і вивчає О. Шпенглер не світовий культурно-історичний процес як єдине ціле, оскільки, на його думку, такого не існує, а лише конкретні культурно-історичні типи, тобто конкретні вияви «єдиного життя» (історичної реальності). Як справедливо зауважує П. Гайденок, це був кардинальний поворот від питань методології історичного знання до дослідження структури самої історичної реальності, щоби відповісти на запитання, чим є історичне буття або історичність.

Точка зору О. Шпенглера – це соліпсизм культурно-історичних типів, кожен з яких існує сам собою, відособлено, ізольовано. Кожна «душа» замкнута в собі, а тому кожна окрема культура, породжуючись власною «душею», живе власним життям і не має нічого спільного з іншими культурами. Вона створює тільки їй притаманні цінності і нічого не може сприйняти з інших культур. Не існує ніякої історичної спадкоємності, ніякого культурного впливу або запозичення. Людина, яка належить до певного культурно-історичного типу, не лише не може сприйняти будь-що з цінностей інших культур, а не може їх навіть зрозуміти.

СПЕЦИФІКА КОНСЕРВАТИВНОГО РЕВОЛЮЦІОНІЗМУ В ТЕОРІЇ О. ШПЕНГЛЕРА

Сабара А. М.

*аспірант кафедри теорії та історії політичної науки
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Після приходу нацистів до влади частина консервативних революціонерів відкрито перейшла на бік Гітлера, інші ж не тільки відмовилися співпрацювати з новою владою, а й піддали критиці націонал-соціалізм. У числі останніх був і Освальд Шпенглер.

Фігура Освальда Шпенглера (1880–1936) є однією з ключових для розуміння метафізичної і ідейної суті німецького «Революційного консерватизму». У науковій і публіцистичній спадщині Шпенглера відбилися всі перипетії та етапи інтелектуальної еволюції німецького консерватизму першої третини ХХ ст. Шпенглер вловлював найменші коливання консервативної думки Німеччини і талановито їх інтерпретував. У його працях позначилися титанічні зрушення в ідеології німецького консерватизму на зламі епох німецької історії, яка пережила протягом короткого часу кайзерівський рейх, Веймарську республіку, Третій рейх.

Перехід Шпенглера після 1918 р. на позиції «революційного консерватизму», що в підсумку дозволило йому стати одним з його провідних ідеологів, не випадковий. Уже в першому томі «Сутінок Європи», написаному в роки Першої світової війни, він, з пози-

ції німецького консерватора, вибудовує грандіозну філософсько-історичну концепцію розвитку людства, в основі якої перебувала одна з центральних ідей німецької гуманітарної думки – ідея боротьби цивілізації і культури. Шпенглер, слідуючи традиції консервативної критики цивілізації, стверджував, що перехід до цивілізації в політичному аспекті є перехід від станового порядку до сучасного масового суспільства, парламентської і партійної демократії. Парламентська демократія стала формою розпаду станового порядку, прихильником якого був Шпенглер.

Освальд Шпенглер як ідеолог «консервативної революції» аналізує нове для Німеччини того часу ідейне спрямування, яке отримало в літературі назву «консервативної революції». Важливою відмінністю консервативних революціонерів від лібералів і комуністів було те, що їх ідеологія мала не інтернаціональний, а національний і навіть націоналістичний характер. Під свій націоналізм вони підводили глибокий філософський фундамент. Консервативні революціонери висували націоналістичні ідеї, оскільки в Німеччині після поразки в Першій світовій війні знову гостро постало питання про створення єдиної німецької держави.

Роль Шпенглера як одного з провідних представників консервативних революціонерів позначилася після виходу в світ його роботи «Пруссактво і соціалізм» (1920). Основною ідеєю цієї роботи стало протиставлення німецького та англійського варіантів імперіалізму. Ця ідея є наскрізною для всіх консервативних революціонерів, які бачили Першу світову війну насамперед як боротьбу Англії і Німеччини за світове панування.

Консервативні революціонери виступали за визнання Німеччини світовою державою. Проте цьому високому статусу не відповідали ті принизливі умови, які були сформульовані у Версальському світовому договорі. Ця точка зору знайшла широкий відгук у всіх шарах тодішнього німецького суспільства і породила цілий спектр політичних рухів, які виступали під націоналістичними гаслами.

Намагаючись поглянути на поняття капіталізму і соціалізму по-новому, Шпенглер стверджує, що ці два види сучасного імперіалізму сягають своїм корінням глибоко в саму ідею власності, яка лежить в основі будь-якої політики. Власність, володіння може виступати як видобуток або як влада. Історичні витоки капіталізму і соціалізму Шпенглер бачить, відповідно, у вікінгів і у лицарських орденів. Так званий «пруський стиль» походить від останніх і означає повагу до рангу, сприйняття життя як служби, прагнення до самовираження у своїй праці, підпорядкування особистої волі загальним обов'язкам. Цьому стилю протистоїть похідне від вікінгів, англійське прагнення до успіху, багатства, конкурентна боротьба за свої особисті інтереси, індивідуальна свобода й ініціатива. В силу цього англійцям ближче демократичні цінності, а німцям – цінності соціальної держави та підпорядкування інтересів особистості інтересам держави.

Шпенглер як консерватор виступав за збереження традицій, але його консерватизм був іншого роду, ніж традиційний німецький консерватизм кайзерівської епохи. Він прекрасно розумів, що старі традиції в його епоху були вже значною мірою втрачені, і зв'язок поколінь порушений. Традиції поступилися місцем індивідуалізму класів, шарів, індивідів. Як і консерватори XIX ст., Шпенглер розглядав суспільство як органічне ціле, проте істотною відмінністю його уявлень про суспільство від традиційного консерватизму є відсутність опори на релігію. Шпенглер, будучи послідовником Ніцше, проголосив, що «Бог помер». Таким чином він заперечував вплив церкви на процес формування державної політики. На його думку, держава ґрунтується на принципі «волі до влади» і не потребує жодних божественних санкцій.

Будучи переконаним прихильником ідеї несумісності німецької культури із західною цивілізацією, Шпенглер відкинув підсумки Листопадової революції в Німеччині. Устано-

ва буржуазно-демократичної Веймарської республіки здавалася йому зрадою історичних, культурних і національних традицій німецької державності. Перша світова війна завершилася національним крахом Німеччини, і в країні запанувала, як висловлювався Шпенглер у «Пруссактві і соціалізмі», «внутрішня Англія». Ситуація була обтяжена зовнішньополітичним диктатом держав-переможниць. Умови, які виникли, спонукали Шпенглера звернутися до політичної публіцистики.

Неоднозначна роль Шпенглера як ідеолога «консервативної революції», тісний взаємозв'язок і взаємозалежність його філософсько-історичних і політичних поглядів зумовили пильний інтерес дослідників до ідейної спадщини одного з найбільших німецьких інтелектуалів ХХ ст. Особливо це було актуально для гуманітарної думки ФРН, в якій в рамках концепції «подолання минулого» досліджувалися різні ідейно-політичні практики, пов'язані з подоланням націонал-соціалістичного минулого.

Таким чином, розглядаючи роль Шпенглера як ідеолога «консервативної революції», не можна не погодитися з висновком Бусше про те, що інтелектуальний внесок Шпенглера в надання німецькому консерватизму нової ідейно-ціннісної легітимізації важко переоцінити. Однак водночас не слід забувати про особливе становище Шпенглера в рядах молодих консерваторів, яке було пов'язане, очевидно, з тим, що він не поділяв політичного романтизму і ентузіазму більшості «революційних консерваторів» (і не тільки молодих консерваторів) щодо швидкого краху ненависної Веймарської республіки і настання довгоочікуваного Третього рейху. Шпенглер, виходячи зі своєї філософії історії, вважав за краще займати позицію героїчного песиміста і тверезого політичного аналітика.

«СУТІНКИ ЄВРОПИ»: ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Іленьків Г. В.

*асистент кафедри теорії та історії політичної науки
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Сто років тому Освальд Шпенглер випустив перший том своєї праці «Сутінки Європи», що стала своєрідним маніфестом песимістичного погляду на розвиток Західної цивілізації. З позиції цивілізаційного підходу становище культури – основний чинник, що впливає на розвиток суспільства. Цивілізація ж, згідно з визначенням О. Шпенглера, – стадія розвитку культури, котра є свідченням її занепаду.

Критикований ним підхід до вивчення історії зациклений на західній цивілізації (умовно – Європі, хоча в це поняття О. Шпенглер включає Західну Європу та Америку, проте не враховує Балкани та сучасну східну Європу, що, втім, не дивно, враховуючи, в який період він жив та творив). Водночас запропонований в «Сутінках Європи» цивілізаційний підхід має безліч своїх недоліків. Хоча ми, безумовно, погоджуємося з твердженням, що різні культури, зокрема антична та європейська, кожна по-своєму, мали значний вплив на розвиток світової історії.

Шпенглерівський підхід характеризується своєрідним фаталізмом, що можна пояснити органіцистським способом розвитку будь-якої культури. Як і всі живі організми, культура приречена на повільне старіння та, врешті-решт, відмирання. Втім, говорячи про сучасність, ми швидше переконані в існуванні єдиної світової, глобальної культури, ніж